

Z ZIVLJENJE IN SVET

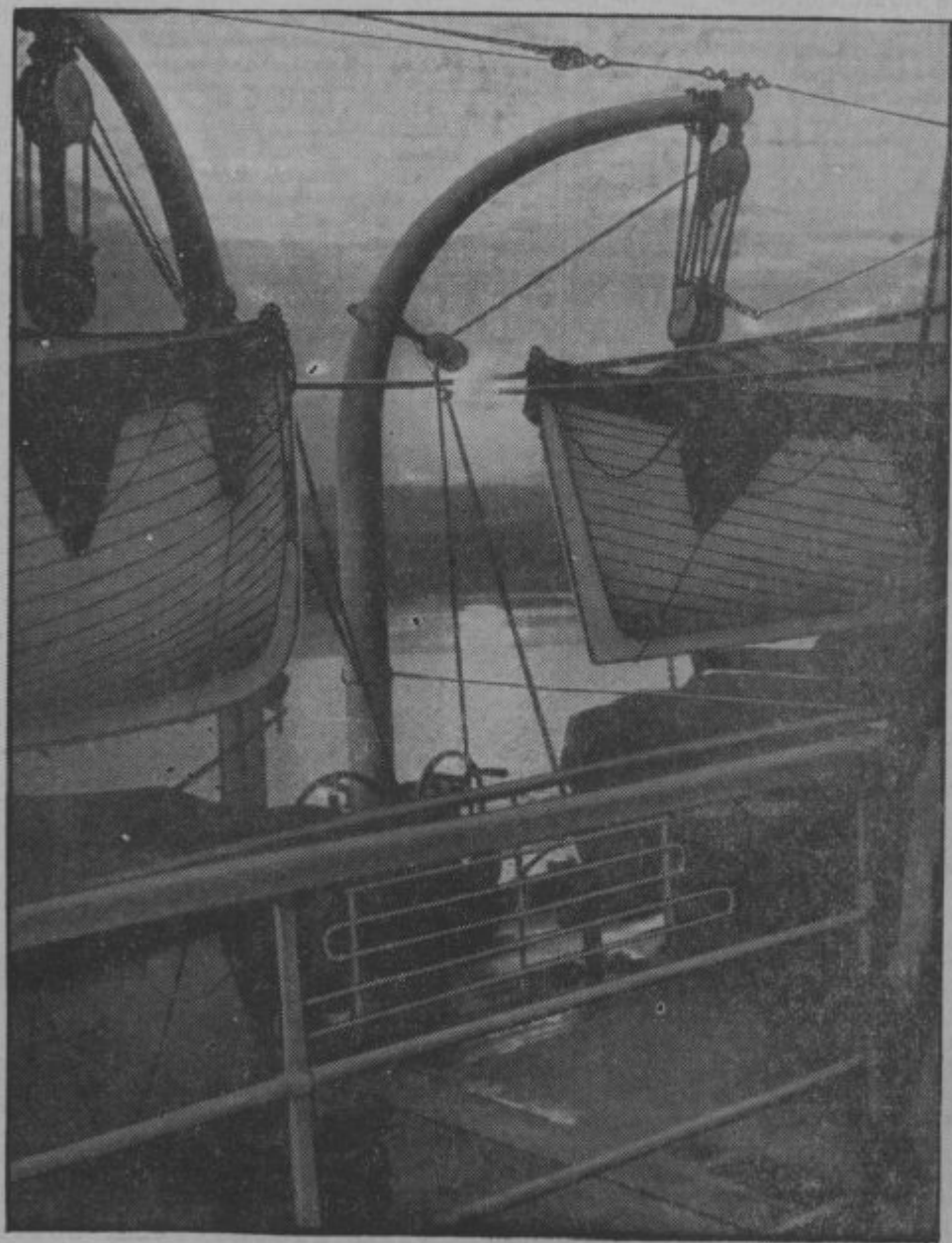
T E D E N S K A R E V I J A

ŠTEV. 15

KNJIGA 24.

(LETO XII)

V LJUBLJANI, 10. OKTOBRA 1988

ROBERT ZA LADIV

ČEŠKOSLOVAŠKA IN EVROPA

(NEKAJ BESED K SREDNJEEVROPSKI KRIZI)

DR. BRANKO VERCON

Sedaj, ko je kriza zaradi sudetskega vprašanja vsaj po neposredni nevarnosti, kakršna je pretila Evropi v zadnjih tednih, v glavnem prebrodena, srečujem tudi pri nas ljudi, ki me vprašujejo: Ali se Vam ne zdi, ako čisto trezno premislimo, da se Anglija in Francija samo zaradi Češkoslovaške zares ne bi mogli spustiti v vojno, saj bi povprečen Anglež in Francoz sploh ne vedela, zakaj se prav za prav borita? Skratka, ali ni upravičena domneva, da bi takšna vojna v obeh zapadnih državah ne bila popularna?

Nasproti temu pomisleku je treba resnici na ljubo pribiti dejstvo, da se na zapadu češkoslovaški problem v glavnem ni predstavljal v tej luči. Niti germanofilski krogi v Angliji in Franciji se v alternativni: »Mir ali vojna?« niso odločali in odločili za mir zaradi zgoraj naznačenih pomislekov. Kdor je v zadnjem času pazljivo zasledoval odmeve sudetske krize v Evropi, še posebej pa na evropskem zapadu, je moral proti svojemu pričakovanju ugotoviti, da so merodajni krogi ne le sudetski, temveč tudi širši češkoslovaški problem v celoti dobro razumeli. Ta trditev velja tudi za germanofilske kroge, katerih želja po sporazumu z Nemčijo izvira iz povsem drugačnih spoznanj in stremiljenj. To se je najbolj zgovorno pokazalo prav tik po monakovski konferenci, ko sta Chamberlain in Hitler takoj izrabila priliko za manifestacijo skupne želje po poglobitvi odnošajev med obema velesilama, poglobitvi, ki naj bi celotno svetovno in evropsko ravnotežje sil postavila na nove osnove. Pomena nemškega posega na Češkoslovaško za bodoči razvoj srednje in vzhodne Evrope pa so se tudi ti krogi v polni meri zavedali, le da so preokret razvoja v to smer hoteli zase kar najbolj izkoristiti. Ko je že tu, tako so si mislili, je vsekakor bolje, da se mu skušamo izogniti s sigurnim sporazumom, kakor pa da bi ga skušali preprečiti z — negotovo vojno.

Češkoslovaški problem, kakor ga je postavila v ospredje sudetska kriza, so angleški in francoski listi v glavnem pravilno prikazali. Povprečen Anglež in povprečen Francoz, ki sta še do pred

kratkim imela zelo meglene pojme o češkoslovaški državi, njenem geografskem in posebej še strateškem položaju ter vseevropskem pomenu češkoslovaške samostojnosti v osrčju Evrope, sta pod vplivom poročanja pretežnega dela tako angleških kakor francoskih listov mogla povsem jasno doumeti bistvo tako zvane sudetske krize.

V strateškem položaju, ki ga je zavzemala neokrnjena Češkoslovaška v osrčju Evrope, moramo iskati razlago ne le za splošno zanimanje za usodo te države, temveč v odločilni meri tudi za celotni razvoj evropske politike v zadnjih letih, kolikor je njeno smer odločal tako zvani nemški problem. V neposredno zvezo s tem razvojem moramo postaviti predvsem tri mednarodne pogodbe, od katerih sta bili dve sklenjeni med CSR in Francijo (prva dne 25. januarja 1924, druga pa 16. oktobra 1925), tretja pa med CSR in Rusijo (16. maja 1935). Okoli teh pogodb so se v glavnem sukali vsi novejši diplomatski boji v Evropi, njih izhodišče pa je bilo v prvi vrsti spoznanje o posebnem strateškem pomenu Češkoslovaške.

Isto spoznanje je bilo v ostalem odločilno že pri ustanovitvi češkoslovaške republike in določitvi njenih mej na pariški mirovni konferenci, ko so se prav francoski vojaški strokovnjaki — celo proti volji današnjega prezidenta CSR dr. Beneša — odločno zavzemali za vključitev sudetskega višavja v češkoslovaško državo iz čisto strateških razlogov. Kakor pa so jim že tedaj odrejali njihove odnošaje do CSR predvsem ti realni nagibi, ki so se krili s francoskimi (in posredno tudi z angleškimi interesi), tako bi bilo tudi glede na kasnejši razvoj teh odnošajev naivno misliti, da so Francozi prevzeli konkretne vojaške obveznosti nasproti CSR samo iz sentimentalne naklonjenosti tej slovanski državi, ne pa zaradi upoštevanja strateškega pomena, ki ga je imel zanje in za njihovo lastno varnost obstoj neodvisne češkoslovaške republike. Na tem spoznanju je bil namreč zgrajen ves povojni francoski varnostni sistem v srednji Evropi in vsem podunavskem bazenu.

V svoji politiki zavarovanja proti prebujajoči se Nemčiji je videla Francija prav v svojih zvezah s tem predelom Evrope eno izmed najsigurnejših jamstev za ohranitev vojnih uspehov in svoje evropske pozicije.

To se je končno ujemale tudi s povsem realno presojo položaja. Že Bismarck je označil Češko kot »od Boga zgrajeno trdnjavo v osrčju Evrope«. To misel je v svojem temeljitem prikazu o evropskem položaju Češkoslovaške podkrepil z novimi, modernimi argumenti znani angleški publicist Seton Watson, ki je o tem problemu že pred dvema letoma napisal informativno študijo za Angleže. Watson pravi, da vsa zgodovina Češke od Karla IV. in Jana Husa dalje potrjuje njeno izredno strateško izpostavljenost »na prelomu med zapadom in vzhodom, med Nemci in Slovani.« Politična geografija pa dokazuje, pravi Watson, da zavzema Češka v svoji novi povojni obliki kot samostojna in neodvisna Češkoslovaška »s Podkarpatsko Rusijo kot nekakšnim repom na že itak dolgem telesu s podobo zmaja,« močno izpostavljen položaj in jo je bilo zato z več vidikov smatrati za »temeljnikamen vse povojne zgradbe.

Češkoslovaški vojaški strokovnjak polkovnik Moravec je prav tako že pred leti zapisal, da je odgovarjala Češkoslovaška po svoji novi podobi »prastarim zahtevam podunavske prostorne razdelitve.« V svoji znani knjigi »Strateška vrednost Češkoslovaške za zapadno Evropo« je opozoril zlasti na splošni strateški pomen srednjega Du-

nava med Innom in Ipoljem. Kdor je bil gospodar tega dela evropskega veletoka in prostora okoli njega, je bil navadno tudi vse Evrope.

Ko je Nemčija sredi preteklega stoletja začela svojo politiko ekspanzije na tako zvani »evrazijski osi« Berlin-Bagdad, je z izjemo Srbije (ki je bila tedaj v enakem položaju kakor ob sedanji krizi ČSR) postopoma pridobila vse države ob tej osi za svoj blok, tako tudi bivšo Avstro Ogrsko. Med vojno so Nemci osvojili ves evropski del evrazijske osi, ki meri v zračni črti okoli 1750 km. Izid svetovne vojne je nadaljnje račune prekrizal in nastal je povsem nov položaj. Od naznačene skupne dolžine evrazijske osi na evropski strani je bilo leta 1937 v nemški posesti le okoli 470 km, torej približno 900 km manj kakor leta 1914 in celih 1350 km manj kakor leta 1918. Ze z avstrijsko priključitvijo pa si je Nemčija strateško mnogo opomogla. Postopala je v tem pogledu zelo smiselno. Svoj udar na vzhod je začela šele po zopetni oborožitvi Porenja, torej šele po prvem zavarovanju na zapadu. Avstrijska priključitev je bila druga etapa, ki jo je bilo treba strateško zavarovati še s sudetskimi višavjem. Pred tem pa je žrtvovala Nemčija nove zneske za zgraditev velikih utrd na zapadu...

Neokrnjena ČSR je kontrolirala ob boku okoli 480 km evrazijske osi, Madžarska 200 km in Rumunija 600 km. Iz tega je razvidno, kako velikega pomena so vse te države za današnjo

Pogled na HRADOVNE

Nemčijo. Gospodar evrazijske osi pa more postati samo država, ki si zagotovi na tej črti pomoč z boka, kar seveda še bolj izpostavlja Českoslovaško, a priteguje obenem v igro tudi Italijo (z Jugoslavijo) in Poljsko. Preobrat v srednji Evropi v znamenju zrušenja republike ob Vltavi more potemtakem imeti daljnosežne posledice ne le za ravnotežje v tem predelu Evrope, temveč za evropsko ravnotežje sploh, kajti Francija izgubi s tem svojo poslednjo oporo za vzhodni ročaj svojega evropskega ravnotežja, Angliji pa utegne čez daljši čas groziti tudi na njenem najbolj občutljivem področju na bližnjem vzhodu, kajti, kakor je zapisal Watson, gospodar evrazijske osi v njenem evropskem delu bi kmalu utegnil postati tudi gospodar prostora med petimi morji na Bližnjem vzhodu, kjer so velika ležišča nafte. Zato je bil Watson mnenja, da je sudetsko višavje s češko kotlino prav za prav »predstraža romunske petrolejske baze in velikih ležišč nafte na Bližnjem vzhodu« in da se mora zato »uspešna obramba mousulskega bazena ter zvez z Afriko in južno Azijo organizirati že na grebenih Sudetov in Karpatov«.

Nemci so do najnovejšega časa osporavali vse te strateške teorije in hipoteze. Čim pa so te dni sami zasedli sudetsko višavje in obrnili svoj pogled na češko kotlino, so se v nemških listih že pojavile razprave o strateškem pomenu pridobljenega ozemlja čisto v smislu navedenih teorij, le da je njih uporaba seveda povsem nasprotna. Tako je strateški pomen ČSR za Evropo s te strani odločilno potrjen.

Da so končno bili pri razpravi o sudetski krizi in iz nje nujno nastalem českoslovaškem problemu odločilni predvsem ti pogledi, nam v poslednji fazi najbolj zgovorno potrjuje tudi okolnost, da so českoslovaški problem rešile v Monakovem — seveda po svoje — samo neposredno prizadete velesile same, kar vendarle dokazuje, da so se vse brez izjeme zavedale evropskega pomena českoslovaškega vprašanja.

Ako pa je temu res tako — in ves razplet sudetske krize nas v tem samo potrjuje — potem ne moremo reči, da bi zapadni svet ne vedel in se ne zavedal, za kaj je v českoslovaškem sporu prav za prav šlo, kakor nam na drugi strani sklepi monakovske konference izpričujejo, da sta se tega dobno

zavedali tudi Nemčija in Italija. Preostane nam pa še eno vprašanje: Zakaj sta se Anglija in Francija mirno znašli v novem položaju, ki pomeni prelom z vsemi njunimi dosedanjimi pozicijami, čeprav sta se tega zavedali? Na to vprašanje bo že v kratkem mogoč povsem jasen odgovor, toda že sedaj lahko rečemo, da sto to storili samo zato, ker jima je zmanjkalo volje in poguma, da branita sistem, ki je veljal doslej. Ali so bili za tem samo moralni ali tudi drugačni defekti, bo najboljšo pokazal bližnji razvoj. Želja po miru in strah pred katastrofo (materialno in socialno) pa sta bila nedvomno dva izmed posebno odločilnih nagibov, ki veljata za vse partnerje v enaki meri. Evropi je proti koncu septembra 1938 grozila splošna poplava, iz katere je vsak hotel rešiti čim več svojega. Poplave ni bilo in svet je čutil olajšanje, veselje, glavni akterji pa so tekmovali v tem, kdo si je za rešitev miru pridobil največ zaslug. Toda zdi se mi, da je pravo razpoloženje vseh prizadetih pravilno zadel samo Jean Lefranc, ki je dne 4. oktobra zapisal v pariškem »Tempsu«: »Občutim olajšanje, toda brez navdušenja, še najbolj pa nekakšno trezno in vdano žalost. Morali smo izbirati in našo izbiro je narekovala nujnost, ki je brezsrčna boginja. Uklanjam se njeni volji, toda na žrtvenik ne prinašam niti cvetja niti kadila... Nauk te nedokončane drame je, da bi se vsem, akterjem in gledalcem spodobilo, da ostanejo skromni.« Največ zaslug za ohranitev miru si je namreč stekla — žrtev, ČSR.

In kaj sedaj? V izbiri med dvema zlema je, kakor vedno, padla odločitev na »manjše zlo«. Diplomatsko pa se ta izbira konkretno označuje takole: Ravnotežje, kakršno je bilo ustvarjeno v srednji Evropi leta 1919 kot posledica zmage zavezniških sil v svetovni vojni, je uničeno; nadomestitiga je sedaj treba znovim, kajti brez političnega ravnotežja ni trajnega miru za Evropo... Tu pa se kažejo za sedaj komaj prvi, še nejasni obrisi, v katerih bomo bližnje dni z zanimanjem iskali pojasnila za usodno odločitev Evrope v septembru 1938. Da je ta usodnost v zvezi predvsem s položajem malih narodov in držav, je po vsem novijem smislu na dlazd...

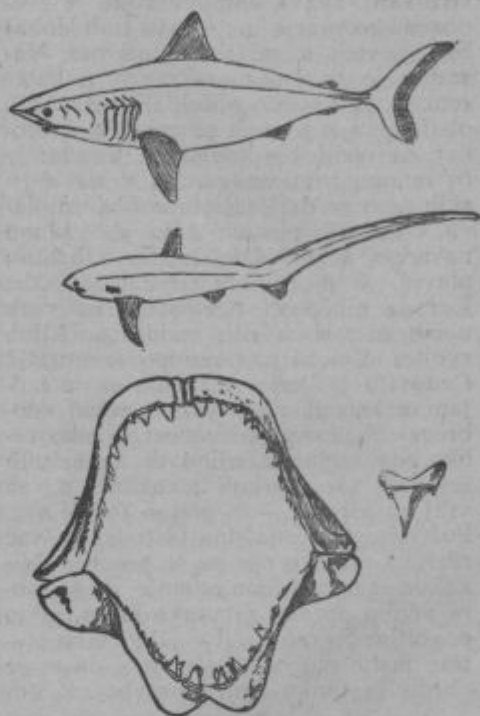
MORSKI PSI V NAŠEM MORJU

MIROSLAV ZEJ

VHrv. Primorju se je zgodil pred leti nesrečen slučaj, ki je zahteval za žrtev mlado dekle. O tem se je mnogo pisalo in še več pripovedovalo. Vendar — to je sicer človeška navada — so to stvar precej pretirali. Vsakdo je hotel več vedeti, mnogi, ki še morja videli niso, so ta slučaj »videli«. Stotisoči se kopljejo vsako leto na naših peščinah, mnogi med njimi plavajo kljub vsem opominom na odprto morje, pa se vendar ne zgodi ničesar. Gotovo zahteva samo ena od naših rek v enem poletju več žrtev nego ves Jadran. In vendar — opomini, skrbi, strah... Pa pogledjmo si nekoliko morske pse z biološkega stališča!

Morski psi v širšem smislu (selachidei) so z izjemo nekih glavonožcev edini morski roparji, ki so nevarni človeku. Človek jih, kjer mu je le mogoče, lovi, ubija — ne toliko zaradi koristi, kot pa iz maščevanja nad temi gospodarci morja. Meso je večinoma neužitno. Ponekod velja kot delikatesa (plavuti) in edina korist je izdelovanje posebnega lima, prepariranje kože in pri velikih formah, kjer se to izplača, pridelujejo iz jeter še poseben tran. Japonci in Kitajci jih jedo zelo radi.

Na svetu je vsega okoli 170 vrst morskih psov, od katerih živi v Jadranu nekaj manj kot 30 vrst (v severnih morjih Evrope samo 16). Preko treh metrov dolgih, torej za človeka že nevarnih pošasti, pa je le okoli 13 vrst, od katerih je polovica zelo redkih. Med zelo nevarne in relativno še precej česte spada kučina (lamna cornubica). V Sredozemskem morju naraste do 6 m dolžine in pripada k najpožrešnejšim morskim psom. Sledi jatam tunov in skuš. Znanstvenik Risso je celo videl, kako je raztrgal prav tako velikega jagluna (xiphias). Pričakujemo lahko, da ima s človekom prav tako usmiljenje kot s svojimi sovrstniki. Njegov sorodnik prava kučina (carcharodon rond.) ne zaostaja za prvim. To je še večja morska pošast, do 12 m dolga, ki živi v toplih conah od Sredozemskega morja do Avstralije. Lep eksemplar te vrste je v zoološkem muzeju v Zagrebu. Okamenice njegovih sorodnikov dokazujejo, da so ti imeli do 13 cm dolge zobe

Zgoraj: LAMNA CORNUBICA — kučina, v sredi: MORSKA LISICA (alopias vulpes), spodaj: zobovje in posamezen zob kučine

in da je današnji njihov zastopnik prvi pritlikavec.

Zelo česta je pri nas morska lisica ali pes špadun (alopias vulpes), ki ima zelo dolg rep, s katerim, kakor pripoveduje Brehm, udarja levo in desno, da se daleč razlega in podi za ribami. »Nič ni nenavadnega«, pripoveduje Couch, »da se taka zver približa jati delfinov, ki brezskrbno pode male ribe. Ko pa ti zaslisi jo le en udarec njegovega repa, pobegnejo s takim strahom in grozo kot zajec pred psom.« Vendar človeku ni nevarne in doseže maksimalno 3 m dolžine. Izmed največjih morskih psov prihaja tu in tam tudi k nam do 13 m dolgi selache maxima, ki živi v severnem Atlantiku. S svojim načinom življenja nas spominja na kita, saj se tudi hrani izključno z malimi ribicami in drugimi manjšimi živalmi. Največja forma, ki pa živi v južnih morjih, je do 20 m dolgi ~~rhinodon typicus~~.

Med prave morske pse spada pes modrulj (*carcharias glaucus*), do 7 metrov dolgi ropar, ki je večinoma predmet najrazličnejših bajk in pripovedovanj. Prava domovina mu je Sredozemsko morje in je zato tudi dokaj čest (seveda le relativno) pri nas. Navadno je to oni morski pes, o katerem je že vsakdo slišal, da prihaja k obalam in k nesreči se zgodi tudi slučaj, da »zaide« v kopališča. Vendar je tu mnogo pretiranega. Ta vrsta morskih psov se drži večinoma obal in plava v gornjih plasteh, tako da vidimo navadno že od daleč njihovo hrbtno plavut, ki molí dobršen del iz vode. Kar se gibčnosti tiče, stoje na vsak način za večino rib; vendar so kljub svojim dimenzijam mnogo spretnejši. Čudovito je, kako vztrajno slede ladjam, s katerih pade vedno nekaj »dobrega«. Njihova požrešnost je tako velika, da izgine v njihovih nenasičnih želodcih vse, karkoli je užitno, ali se vsaj zdi užitno — in užitno jim je vse. Požrešnost je značilna lastnost za vse ribe, za morske pse pa še posebej. Nikakor ni upravičeno mnenje, da se mora vedno obrniti za vsako stvar, ki jo pogoltne. Saj so našli v želodcu na stotine malih rib in ni verjetno, da se je obrnil za vsako ribico posebej. Z od-

prtím žrelom drvi skozi valove in požira vse, karkoli mu pride »pod zobe«.

Večina morskih psov vidi slabo; boljše jim je razvit voh, ki ima pri iskanju hrane gotovo najvažnejšo vlogo. Trdijo, da privabi kri že iz daljave neke roparske forme morskih psov (med nje spada tudi naš pes modrulj). Zlasti nas iznenadi pri vseh morskih psih njihova trdoživost. Gröndlandski morski psi dajejo še mnogo ur silen odpor, potem ko so jim že odvzeli drobovje in jetra (tran) in žive še celo takrat mnogo ur dalje, ko jim odrežejo glavo. Couch pripoveduje o psu-modrulju, da je plaval za ladjo in lovil še naprej skuše, potem ko so mu že odvzeli jetra in ostalo drobovje. Znano je tudi, da bije srce morskega psa, vzeto iz telesa, še mnogo ur. To, kar toliko odlikuje tega roparja, so mnoge zgodbe, ki grozotno pričajo o nesrečnih slučajih človekovega srečanja z njim. Jasno je sicer, da se v svoji požrešnosti ne ustavijo pred človekom, a večina zgodb je izmišljena ali pa zelo pretirana. Domačini otočja v Južnem morju se vržejo n. pr. brez pomisleka med morske pse in jih love.

V splošnem so veliki morski psi pri nas zelo redki in je dokaj redek slučaj, da ga človek vidi.

KONSTANTIN PETKANOV

Plodni pripovednik Petkanov je v l. 1930—32 objavil veliko trilogijo bolgarske vasi: Staroto vreme (Stari časi), Hajduti, Vetar eci. Nato se je obrnil k vojnim grozotam: Morava zvezda krvava (1934). Potelej je priobčil zgodovinski roman: Indže vojvoda (1935), ki vsebuje blesteče dele. Letos (1938) je stopil pred čitatelje z Valolomom (Və nolom), ki pa umetniško ne dosega prejšnjih spisov. Zanimiv je zato, ker se je od sela popolnoma okrenil k mestu, kakor je svoj preokret deloma naznačil že 1937. z romanom: Ide ot ravninata... Na kmet ne vodja krčžalij (turških hajdukov, ki so v svojo družbo sprejemali tudi kristjane) ni tukaj junak, pač pa je meščan, slikar. Okvir je vzet v žitju in bitju bolgarskega razumništva; delavske stavke in politične zmeđe posegajo v dejanje ter privedejo tragičen konec.

Hkrati je od istega pisca izšla zbirka povesti: Omajno bile (Carodejno zelišče), ponatisk iz obzornikov. Najdaljša novela: Nēmata (Nema, mutasta) je bila dana na svetlo že kot samostojna knjižica l. 1932. Te zgodbe so utrdile sloves Petkanovu, ki ume pripovedovati, pozna traškega seljaka, ga ljubí, vendar ga vobče ne olepšuje. Nekaj svežega in čvrstega je v avtorjevem načinu, kako slika krajino in krajana. Ce-

sto razodeva naturalizem, ki tem bolj učinkuje, ker — v nasprotju z Angelom Karaličevim — Petkanov kaže malo lirike in je tudi precej oddaljen od klasičnega miru Jordana Jovkova. R-8

NJEGOSEV ŽIVLJENJEPIŠ

Mnogo se je pisalo o pesniku Gorskega vijenca, vendar sodobne zajetne biografije o njem še ni bilo. Takšno je zdaj poskusil ustvariti v poljščini Lubomir Đurković - Jakšić. »Petar II, Petrović Njegoš. 1813—1851«. Izrabil je dosežanje vire, kaže pa na nepreiskane arhive v Parizu in v Turčiji. Črpal je v nenatisnjenih listinah kneza Czaroryskega v Krakovu. Francoski posnetek na koncu dela omogoča razumevanje širokemu občinstvu.

MISLI IN OSEBNOSTI

Vičo Ivanov, pripovednik in kritik, je izdal v Flocdvu obsežno delo »Idei i ličnoste, 38 razprav, od katerih je večina posvečena bolgarskim piscem, učenjakom, prekucuhom, umetnikom, ostale pa obravnavajo le-te svetovne tvorce: Proust, V. Hugo, H. Bernstein, Tagore, Tolstoj, Molnar, John Colton, Vl. Victorov-Toporov, Delacroix. Gre za umetniški realizem, za splošni pomen umetnosti, za tvorce in človekovo mesto v umetnosti.

VRNITEV V DOMOVINO

(ODLOMEK AVTOBIOGRAFIJE)

DR. FRAN GÖSTL

V Siegmundsherbergu na Spodnjem Avstrijskem je bilo veliko taborišče italijanskih vojnih ujetnikov. Ob razsulu so pobegnili stražniki, obenem pa so pobegnili tudi ujetniki. V velikih skladiščih so imeli na sto tisoče malih vrečic, kakršne je pošiljal Rdeči križ, oziroma po njem sorodniki ujetnikom. Ker niso vedeli kam s to robo, katero brezvestno niso vročili naslovnikom, so poslali baje cel vlak nad 25 vagonov na Dunaj, in ker so čuli, da gremo v Kromerižu nekaj italijanskih bolnikov, smo tudi mi dobili dva vagona zanje. V vrečicah so bili mali darovi: čokolada, milo, zlasti pa mnogo turščice in zdroba, kar so dva meseca uporabljali v naši kuhinji, da so laškimi bolnikom dvakrat na teden kuhali priljubljeno jim polento.

Vsaka vrečica je imela tudi pisemce. Dobil sem nekatere v roko. Milo se mi je storilo, ko sem čital pozdrave skrbne matere svojemu sinu ali ljubeče žene sporočilo, kako mali otroci vsak dan molijo za očeta, da bi se kmalu zdrav povrnil na dom. Ko sem čital prošnje, naj kmalu sporoči kaj o sebi, ker so vsi v strahu zanj — v mučni negotovosti — sem se zgražal nad trdosrčnostjo in neusmiljenostjo vodstva taborišča, ki ni oddalo, morda po višjem ukazu ni smelo oddati teh pisem in darov, da ujetniki niso ničesar čuli o svojcih, kar so gotovo vsi srčno želeli. Saj to niso bili več sovražni vojaki, ki bi ogrožali ljubo Avstrijo, temveč ujetniki brez vsake moči — a bili so ljudje, ki so imeli pravico do človečanskega čuta in sočuvstvovanja.

Takoj po razsulu sem se stavil naši vladi na razpolago. Obljubili so mi, da bom sprejet z vsemi pravicami (a pozneje sem si jih moral s težavo polagoma priboriti), naprosili so me, naj ostanem še nadalje v Kromerižu v interesu slovenskih bolnikov. Upali so takrat celo na Gorico ter hoteli ves zavod (z italijanskimi uslužbenci in bolniki vred) prevzeti. To pre nagljenost sem preprečil s sporočilom na takratnega poslanika v Pragi Ivana Hribarja in tako naši državi prihranil ogromne izdatke.

Dopisoval sem na razne strani v do-

movino zaradi svojih zadev, dopisoval v Prago zaradi vrnitve beguncev. Vse se je zavlačevalo mesece in mesece. Vračali so se Italijani — najpreje Tiroinci, nato Goričani z lepo opremljenimi sanitetnimi vlaki; poslednje so poslali v Sieno. Kratko pred odhodom je obolela in umrla soproga dr. Fratnicha. Smrt je v teku let, kar smo bili v Kromerižu, pokosila tudi več Čehov. Najpreje najstarejšega sekundarija, ki je bil vpoklican v vojno in prišel o božiču na dopust ter tu obolel; potem očeta ravnateljve soproge, bivšega trgovca, starčka, ki je zadnja leta živel pri svoji hčeri, slednjič mladega režijskega uradnika, zelo marljivega, ki je vzorno skrbel za prehrano zavoda v težkih vojnih razmerah.

Slednjič smo vendarle pričakali ponovno odloženo vrnitev z begunskim vlakom. Vse naše zaboje smo morali točno označiti, vsebina je bila pregledana, dobili smo dovoljenje za odhod in potnice od našega poslaništva. Ločili smo se od mesta, kjer smo kljub neugodnosti vojnega časa vendarle preživeli leta brezdvomno bolje in prijetneje nego bi to bilo kjerkoli drugod. Mesto se nam je priljubilo, nudilo nam je tudi s koncerti in predstavami dokaj duševnega užitka. Pristrčno smo se poslovili od vseh novih znancev in prijateljev.

Devetega julija popoldne smo se kromeriški begunci odpeljali v M. Budějovice, dobili smo vozove III. razreda in upali kolikor toliko na ugodno vožnjo. Zal ni bilo tako. V M. Budějovice smo dospeli v jutro, odkoder bi morali dopoldne odriniti dalje. Tu so nas pa izvagonirali, morali smo se preseliti v živinske vagonce, katere so priklopili drugemu begunskemu vlaku, tako da smo tvorili skupno kolono slovenskih beguncev iz raznih krajev češke zemlje. Vodstvo vlaka je prevzela trojica jugoslovenskih vojakov, ki je medpotoma in ob mejah (kjer so nas pregledali), oskrbela uradne posle. Vožnja sedaj ni bila več ugodna, z neko drugo družino smo delili voz, spali na golih tleh, oblečeni, brez žimnic ali slamnjač, brez odevi — vse to smo pustili v zavodu. Bili smo revnejši od marsikatere begunske rodbine.

Vožnja je bila dolga ter smo imeli mnogo daljših presledkov. Nekoliko brašna smo vzeli s seboj, na postajah sem kupoval hrane, kjer in kar se je dobilo, vobče je to bilo težko in nezadostno.

Stranska stena vagona je bila čez dan odprta in smo morali paziti, da kdo ne pade iz voza, čez noč smo jo deloma zapazili z desko. Imeli pa smo priliko, da si ogledamo kraje ob progi. Vožnja je bila včasih cigansko-romantična. Neka družina je imela s seboj kozo, katero je na postajališčih pasla in molzla. Vozili smo se preko Donave na Selzthal, Bruck, Gradec. Ko smo se približali naši meji, so lokomotive okrasili s trobojnicami. Glasno smo pozdravljali naše vojake, ki so se pri takrat jugoslovanskem Špilju vežbali ob progi. Naš vlak so na Pragerskem delili, da odpeljejo večino v ta-

borišče Strnišče pri Ptuj — tudi nas so hoteli poslati tja, ubranil sem se le s konzularnim potnim listom, kjer je bila označena Ljubljana kot cilj našega pota.

Šele četrty dan, 12. julija 1919 smo proti 9. uri dospeli v Ljubljano. Tu smo se poslovili zlasti od ljubeznive gospodične Koršičeve, ki je med vožnjo nadzorovala svoje učence in učenke. A zabraniti so nam hoteli izkrcajnje — zlasti neprijazen in ošabno trimoglav je bil vratar, in moral sem se obrniti na postajnega načelnika, ki je v izredni ustrežljivosti takoj ustregel moji želji. Podali smo se k moji rodbini (očetu in sestrama), ki se je veselila svidenja. Ljubljana je bila ta dan vsa v zastavah — slavila je god kralja Petra, Osvoboditelja. Vsekako dober omen za vrnitev v domovino.

K R I Ž M A N K

MILAN FERJAN

Vrh hriba je obstala Cenca. Steza se je zlivala v jaso, ki se je vedno bolj razmikala po pobočju, dokler ni zadela ob njive, ki so silile v drevje pred hišo. Še dobre pol ure hoda ima do Lampreta, kamor je namenjena. Mnogo let je že od tega, ko je hodila po teh krajih in le medlo so ji vstajali spomini na preteklost, ki je ležala tako daleč od nje, da se jo je komaj dotikala z misljo. Kakor bi se v temi izgubil žarek, se ji počasi vsiljuje v zavest: njiva nad hišo je še prav takšna kot je bila. Na spodnjem koncu je še vedno kup kamenja... Ob njivi je travnik, ki na obeh krajih sili v gozd... Potem je zopet njiva... nato drevje... za njimi hiša... nizko okno... Če bi ga odprla, bi lahko snela križ s kota, ali pa sliko svetega Roka, ki visi pri križu... A kakšen je Lampret? Njega se je redno bala. Ko je še bila pri hiši, ni imel za njo nikdar dobre besede. Za mater tudi ne!

Dve uri je bila Cenca že na poti in zdaj se je prvič vprašala po njem, h kateremu je namenjena. Nehote je obstala in se naslonila na deblo smreke. Najraje bi se vrnila k materi, ki jo je poslala po križmank*). Pa je že mora-

lo tako biti! Sila je priklopela do vrha in morala je nastopiti pot do Lampreta, da ji da še pred zimo za obleko, kakor je bila to njegova dolžnost pred Bogom in pred ljudmi. Prej se nista spomnile tega, ne Cenca ne mati, saj sta obe zaslužile toliko, da jima ni bilo treba brskati po preteklosti in iskati v minulih dnevih, kje je še kaj njihove lastnine.

Od šestnajstega leta dalje je bila Cenca v službi v neki gostilni nedaleč od vasi, kjer je njena mati garala po svinjakih, hlevih, njivah, travnikih in na vrtu za skromno hrano in še skromnejšo plačo, ki jo je ob koncu leta vrigel gospodar na mizo. S početka je pomivala posodo, oskrbovala svinje in krave v hlevu in čakala v nočnih urah s svinčenimi vekami v zatohli kuhinji, da jo pokličejo v gostilniško sobo, če so pijani hlapci in drvarji s planin zahtevali babe in vino... Sprva se ji je vse to upiralo, gnusili so se ji zapiti obrabi in strah je imela pred očmi, ki so prežale na vsak njen gib. Vztrepetala je, če se je roka iztegnila po njej, še lastnih besed se je zbala, saj so prav sleherni znali tako zasukati, da je bila

ri ob krstu otroku platno. Mesto tega pa mu lahko pozneje kupi obleko. Obliuba pa se mora izpolniti.

*) Križmank: krstni boter ali boter poda-

slednjič vsa gola in umazana, bolj kakor tla pod njo, ki so upijala rjave izpljunke in blato, ki se je cedilo z umazanih škornjev. Groznje zabuhlega gostilničarja in vino so jo zgnetli, da je postala vsa voljna. Bilo ji je, kakor da je zatavala v močvirje. Klokotajoče blato, v katerega se je pogrezala, ji je obrizgnilo dušo in srce. Njen smeh je postal rezek, njene roke so znale božati in s priprtimi očmi je znala izvabljaati srebrnike, ki jih je ob zornih urah zdehajoč preštevala ob brleči sveči, v mrzli podstrešni kamri. In gostilničarju je bilo kar všeč, ko si je Cenca kupila novo obleko.

Bilo je v adventu in dnevi so se nagibali k praznikom. Takrat se je Cenca spomnila matere. Nenadoma se je zasačila pri misli na njo in s prvimi prihranki je odšla v trgovino ter kupila za mater črno volneno ruto. V nedeljo popoldne je z zavitkom v roki zapustila mesto. Mater je našla v hlevu, ko je pokladala kravam.

»Mati ruto sem vam kupila.«

»Ruto? Kakšno ruto?«

Ze priletna žena, ki je počasi lezla v gube, je spustila krmo na tla in stopila med podboje, kjer je stala Cenca.

Mati je ogledovala toplo volneno ruto, potem pa so se njene oči zagrizle v Cenca. Njen pogled je drsel do novega klobuka, presodil je njen zelen zimski plašč s črnim krznom in se ustavil na lakastih čevljih, ki so se bleščali, kakor bi jih pravkar polil z vodo. Počasi je mati trgala besede iz sebe:

»Toliko zaslužiš v gostilni?...«

Tako čudno so zveneale njene besede, da je Cenca vsa vztrepetala in začutila je, kako ji je kri planila v lice. V trenutku ni vedela, kaj bi povedala in vsaka beseda se ji je prelomila že na ustih.

»Torej je le res, kar govorijo ljudje!...«

Pa je sam vrag planil v tem trenutku v Cenca in še pozneje se je čudila, od kod je vzela moč, da je zabrusila materi:

»Kako pa je bilo z vami... ha? Na cesti me gotovo niste pobralil... Za pankarta pa je življenje takšno, kakršno je moje...«

Po tem dogodku se ni srečala več z materjo. Njeno življenje je teklo naprej po izvoženi poti. Le toliko se je spremenilo, da je po odhodu natakariče prišla na njeno mesto. Zaslužek je bil sedaj še boljši kakor prej in gostil-

ničar je postal z njo tudi bolj prijazen. Marsikatera dobra beseda mu je ušla in če sta bila za trenutek sama, mu ni bilo pod častjo, da ne bi Cenca potrepal po hrbtu, kakor je to delal le z najboljšimi gosti.

In Cenci se je vse to hudo dobro zdelo. Kaj čuda, če je potem domači hlapec nekoč našel svojega gospodarja v podstrešni kamri. Cenca je pozabila zakleniti vrata in ta nesnaga hlapecvska je prišel v njeno sobo, kakor da bi bil tam doma. To je seveda povzročilo mnogo krika v hiši. In ko je Cenca odhajala s popotno košaro po cesti, je stopila gostilničarka na prag in krepko pljunila za njo.

Še nekajkrat se je posrečilo Cenci, da je dobila krajšo službo, slednjič pa je prišel dan, ko so bila za njo vsa vrata zaklenjena, kakor da bi se ji samo prekletstvo vsedlo za vrat. Pa je že tako, da ena nesreča ne pride nikoli sama.

Zopet je bila zima in Cenca se je vračala k materi. Mogoče je že štiri ali pet let od onega usodnega razgovora z materjo. Cenca tega ne ve. Opaša se le ob misli, da je čas zasul prepad, ki je nekoč med obema zazijal... Matere pa le ni več našla na kmetiji. Poslali so jo v bolnišnico, kjer je sirota ležala s strto nogo. Povedali so ji, da je spodrsnila pri studencu, ko je nosila vedro vode na glavi...

V svetli, beli sobi, ki je bila prepovljena z duhom po zdravlilih, je našla od trdega dela prezgodaj osivelo mater. Preteklosti nista obujale, saj jim je dala sedanjost dovolj skrbi. Starka je videla svojo pot pred seboj: za delo ne bo več. Občini bo v breme. To bodo grenki grižljaji... A kaj bo s Cenca, ki ne dobi službe? In tako je pogovor nanesel na trdega Lampreta, kjer je mati nekoč služila, kjer je povila Cenca in kjer je našla botro nezakonskemu otroku. Otroka še vedno čaka križmank!... Cenca naj gre po njega, pravico ima do obljubljenega in vsaka cunjia pride v tej sili prav. Pot do Lampreta bo že našla, saj kmetijo dobro pozna. Desetletje ne more zabrisati krajev, v katerih je zakopan otroški smeh, krik in solze, pesem in prve brbljajoče besede.

In Cenca se je podala na pot. Ko se je spočila na vrhu, se je spustila proti hiši...

Gospodar je baš pripeljal z junci praproč. Skripajoči voz je zavil proti hlevu. Več iz navade kakor iz potrebe

je švrkal z bičem po belih hrbtih živali, ki so se leno pomikale, enakomerno kakor nihalo na uri. Opazil je tujo deklino na podstenju, ki se je vprašujoč zazrla vanj.

»Dober dan Lampret. Ali me ne poznate več?«

Lampret se ni okrenil. Obraz tujke si je bil že skrivoma ogledal in res ne ve, kje bi ga že bil videl.

»Štii... hoop... Mrha, kam pa si liš?«

Bič je zažvižgal po zraku. Junca sta se počasi okrenila na levo.

»Ne spominjam se!« Čigava si?

»Cenca!... Od Neže otrok. Pred leti je služila pri vas. Vaša žena mi je botra!«

»Cenca?... Od Neže otrok?... Aha... že vem!«

»Kje pa je botra?«

»Bog ji daj dobro. V postu smo jo nesli k cerkvi... Bista har Echaa...«

Junca sta se ustavila. Ko se je Lampret vrnil iz hleva, je stopil k Cenci, ki je še vedno stala na podstenju.

»Zrastla si Cenca! Če mi ne bi povedala, kdo si, te ne bi poznal. Kaj bo pa dobrega?«

V Cenci je samo začudenje, saj je pričakovala vse bolj trdih besed.

Ko sta sedela v sobi za mizo, na kateri je bil hleb kruha in vrč mošta, se je Cenci razvezal jezik.

»Sedaj pa res ne vem, kako bo. Botra je mrtva, jaz sem pa prišla po križmank in tako dolga pot je do vas.«

»No no... bomo že uredili! Boš pa kar z mano stopila dol v vas, da bova kaj lepega izbrala pri štacunarju. Obljuba dela dolg.«

Ko se je Cenca zazrla v Lampreta, je videla v njegovih lokavih očeh čuden blesk, ki jo je nehote spominjal na goste v gostilni. Primaknila se je bliže in njena roka se je oklenila njegovih prstov.

»Dobri ste Lampret! Mislila sem že, da bom morala praznih rok od tod.«

Mrak se je že plazil iz dolin, ko sta Cenca in Lampret stopila v trgovino. In ko je Lampret povedal kaj hoče, je naložil trgovce cel hrib biaga pred Cenco, ki se ni mogla odločiti, kaj si naj izbere. Slednjit je bila kupčija sklenjena, Lampret je plačal z novim stotakom, potem pa se je samozavestno potrepljal po prsih in dejal v širokem nasmehu:

»Cenca, za pol litra še bo!«

Cenca se ni branila. Dolgo časa sta bila sama z gostilni.

Čim več pijače je prihajalo na mizo, tembolj je Lampret silil v Cenco. In bila je že trda noč, ko sta zavila na cesto. Drug drugega sta se držala in ko sta stopala v hrib, se je Lampret spodtaknil in potegnil skoraj za seboj vreščočo Cenco. Pomagala mu je na noge, mu očistila suknjo, le ko mu je pobirala klobuk, je skoraj sama klecnila. Prav daleč nekje je bila ura polnoč, ko sta oba zavila v hišo.

★

Jutro je bilo megleno in hladno. Daleč za Cenco je že ležala Lampretovina, le včerajšnja noč se je zagrizla Cenci tako čudno v dušo, da bi se najraje razjokala. Križmank, ki ga je nosila v roki, ji je bil ves svinčen in misel se je kradla v njo, da bi ga položila kraj ceste in zbežala daleč proč od njega. Cenca ve, nekaj se je v njenem življenju razbilo in drobci razbitine bolešno režejo misli... Pa je bilo vendar že toliko sličnih dogodkov! In vedno je bilo enako: kakor če vržeš kamen v vodo — na gladini se zariše nekaj krogov... komaj so se lepo zarisali že se razbljejo ob trdih bregovih in ni več sledu, kje je padel kamen na dno... Tokrat pa...

Še naslednjega dne, ko je bila zopet pri materi v bolnišnici, še ni prebolela čudne tesnobe. In pravila je starki, kako je bil Lampret v njo prtljazen, kako ji je dal še poleg križmanka pet kovačev in kako jo je pogostil v gostilni. Mati pa je poslušala z zaprtimi očmi in ko je Cenca nehala s pripovedovanjem je drobila besedo za besedo:

»Ne vem, zakaj ne bi bil oče dober s svojim otrokom?«

«Lampret je moj oče?«

»Danes sem ti povedala Cenca!«

Cenca se je zazrla s široko razprtimi očmi skozi okno, v katerem so se risale gole veje stare jablane. Sleherna misel ji je zdrknila v praznino in tja je padel tudi zadnji drobec njenega srca in duše, ki ga je varovala na poti skozi blato za dneve, o katerih je v bežnih trenutkih zasanjala. Zaprla je oči in v njeno čelo se je zarezala ostra guba. Le skozi stisnjene zobe je siknila besedo: »Svinja!...«

POPRAVI: V zadnji številki beri pravilno Olomouc (str. 217), na str. 223 pa med »Knjižarni in revijami«, iz zaključnega poglavja dr. M. Kartinovega (ne Malinovega) članka, V »Aktivno oglaševanje« beri pravilno: str. 213 zadnja beseda v drugem stolpcu adsorptija, str. 214 v prvem stolpcu 26 vrsta adsorbira, 41 vrsta ig, 43 vrsta »ki so v njem površino, v drugem stolpcu 17 in 18 vrsta milimikronov.

IZ ORAVE V OSTRAVO

Nekaj beležk iz starega »Novinarjevega dnevnika« (1920) — kolikor toliko primernih za naše dni

IV. PODRŽAJ

12. marca. Tatranská Lomnice. Ves dan pod neboličnimi vrhovi v družbi Čehov in Slovakov. Lep govor dr. Milana Hodže. Realen politik. Slovanstvo ne sme biti fraza. Slovaška bodočnost samo v skupnosti s Čehi.

ORAVSKI GRAD

13. marca. Rano zjutraj smo se odpeljali proti Oravi. Povsod pristna slovaška gostoljubnost. V Kralovanih, Velični, Dol. Kubinu. Krasne narodne in zgodovinske noše. V Dol. Kubinu so šli pozdravit v mestece v imenu Srbov, Hrvatov in Slovencev sivolasega pesnika in preroka slovaške svobode Hviezdoslava Br. Nušić, M. Marjanović in Rasto Pustoslemšek.

Oravski Podzámok. Prijateljski sprejem na kolodvoru. Pozdravni nagovor župana dr. Pivka. Množica prepeva:

Nech nás učia mondokovat'
madarčinu ústy,
predci bude naše srdce
len slovensky hústí...

Visoko na skali stari grad. Strma pot, številne stopnice. Starinske zbirke in plastični zemljevid oravske župe. Z gradu lep razgled. Globoko spodaj Podzámok, vsenaokoli gozdovi in

gore, med njimi kot srebrna nit reka Orava.

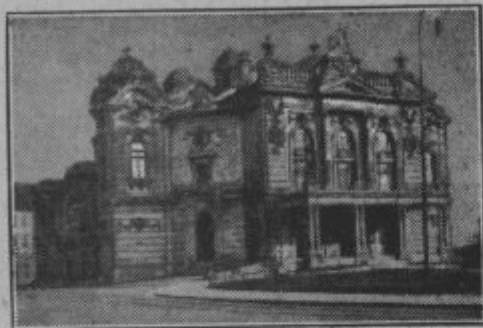
Oravani se kar niso mogli ločiti od nas. Govori, zdravice; petje. Rasto se je spomnil najmanjšega in najbolj zatiranega slovaškega naroda — Lužičkih Srbov. Veliko navdušenje. Slišali smo prve tožbe o čudnem slovanstvu bližnjih Poljakov. Pozno zvečer so nas spremili z lampioni na kolodvor.

Spet smo bili v našem vlaku, v našem restavracijskem vozu in pretresali svoje vtise s poti po Slovaški. Ponoči smo se vozili pod Bezky in po tješinskem plebiscitnem ozemlju. Prebiralimo smo informativne brošure kakor »Poláci a Československá republika«, Styky v minulosti a přítomnosti — prof. J. Bidlo i. dr. Nekateri so pomlivali Poljake zaradi boljševiškega vpada, vendar smo bili vsi na strani Čehov. Trije zastopniki klerikalnega tiska iz Zagreba, ki so na lastno pest obiskali voditelja slovaških separatistov patra Hlinko, so nas morali zapustiti že prej. Grenka so bila naša čustva na poti skozi deželo Petra Bezruč.

(Pozneje sta se dr. Beneš in Grabski na konferenci v Spaa dogovorila, da bosta sprejela rešitev tješinskega spora po zaveznikih ter sta opustila zahtevo po plebiscitu. Ob koncu julija 1920 je veleposlaniška konferenca določila mejo vzdolž Olše. Košičsko-bohuminsko železnico je dobila ČSR, severnovzhodno ozemlje od Spiša in Orave pa Poljska. Že takrat je menil dr. Beneš, da je bolje, ako se Čehi uklonijo želji zaveznikov in z vsemi svojimi silami prispevajo k pomirjenju Evrope. Tako je pisala tedanja praška »Tribuna«. Zdaj so se morali Čehi spet ukloniti zaveznikom iz istega razloga. Za plačilo pa so izgubili poleg ponemčenege ozemlja še deželo, kjer »sedemdeset tisoč grobov kopljejo nam pod Tješinom«, kakor je rekel Peter Bezruč. — Dostavek I. 1938.)

13. marca. Zgodaj zjutraj smo bili v osrčju »Črne dežele«, v Moravski Ostravi. Vzlic rani uri in hladnemu jutru sijajen sprejem. Na pozdrave je odgovoril Br. Nušić, ki je poudaril globoke vtise nas vseh na českoslovaški

zemlji. S posebnimi vozovi električne železnice smo se prepeljali v Vitkoviče, kjer smo si ogledali mogočne železarnice. Kljub nedelji, ko je delo večidel počivalo, smo se »zamudili« ves dopoldan z ogledovanjem. Popoldne so

Gledališče v MORAVSKI OSTRAVI

nas popeljali k Šlezki Ostravi — tako za mostom je stala francoska straža — v plebiscitno ozemlje. Prebivalci, ki so nemara domnevali, da se vozijo v kočijah člani kake mednarodne komisi-

je, so vsi pot živahno vzklikali češkoslovaški republiki. Čuli smo enega samega »šlonzaka«, ki je napol v nemščini vzklikal poljskemu »Cieszynskemu«!

Poleg industrijske smo spoznali tudi kulturno Moravsko Ostravo. Prisostvovali smo simboličnemu prikazu boja čeških legionarjev, ki so ga izvajali Sokoli. Zvečer je bila v gledališču Janáčkova »Jeji pastorkyňa«, ki smo jo poslušali z velikim užitkom.

(Vsa naša pot po češkoslovaški republiki je bil en sam dokaz resničnega bratstva, ki je ostalo nespremenjeno kljub zadnjim tragičnim dogodkom. Upam, da tudi 71-letnemu Petru Bezreču ne bo treba spremeniti začetka svojega predgovora k morebitni drugi izdaji njegovih »Šlezkih pesmi« v slovenščini, kjer je zapisal: »Jaz pozdravljam goreče vas, vejo enotnega, velikega naroda jugoslovanskega, naroda ponosnega, značajnega in častnega, edinega, ki se je brez pridržka postavil ob bok narodu češkemu.«)

KUGUVAR ALI PUMA

N A D A L J E V A N J E

Po navadi je puma boječa, ob lakoti pa je drzovita. V gorski pokrajini je delavec ponoči stražil mlatilnico. Na bližnji hrast je obesil krvavo ovnovo bedro. Kar se pojavi »ameriški lev« in prašči proti svežemu brtavsu mesa. Mož popade ogorek in se zakadi na žival, ki pobegne pred plamenom. Da bi jo oplasil, podkuri tedaj taboriščni ogenj. A zverina ponovno naskakuje. Hoteč imeti mir, rabotnik zapre kračo v motor. Vendar pa sestradana zgrabljivka še zmeraj lazi naokrog. V strahu sam zase potegne možakar kračo iz shrambe, jo stisne pod pazduho in ucvre na vse pretege po zavojitem potu nizdol. Kako ga je presunilo, ko zapazi, da jo kuguvar ubira za njim! Epska dirka v mesečini med človekom, ki ni hotel izpustiti bravine, in gladno grabljivko, ki si jo je želela za večerjo. Številni ovinki so na srečo nekoliko zadržali njen zagon. Čez četrto ure se je pokazala luč skozi lino v neki oglarski kolibi. Ob pogledu nanjo se je zver mahoma ustavila. Bil je skrajni čas, kajti begun se je izčrpan onesvestil na

pragu, zaklicavši na pomaganje.

V istem kraju si je drvar postavil iz debelih vej bajto, kjer je bival s svojimi kužkom. Nekoč ga je puma oblegala od večera do jutra. hropeč od pohotnosti, ter potiskala kremplje skozi presledke v steni, da bi popadla bodi cucka bodi njegovega gospodarja, četudi ji je ta z gorjačo prisolil marsikako gorečo po šapi. Ob svitu šele se je umaknila.

***

Vobče se spravi nad človeka zgolj ob hudi lakoti. Tako so 1913. gorjanci iste okolice zasledili ostanke moškega, ki ga je kaguvar deloma požrl, deloma zakopal pod veje. L. 1918. je eden izmed istih hribovcev ponoči slišal nenavaden trušč v živinski staji. Vzame kosirček, nasajen na dolgem ročaju, in steče k ograji. Tu vidi, kako kuguvar preganja žrebico. Zažene se proti mački, ta pa proti njemu. S svojimi skoki ga prisili, da se umakne zadenski ter urno spleza na drevo. Tedaj se vname v mesečini zračen dvoboj, trajajoč tri ure, vse do zore; zver se zaganja proti veji, kjer jaha pastir in z železom odbija posku-

se svojega protivnika. Ko so ob jutru nenadno privpili mezarji, je njihov glas pregnal razkačenega popadavca.

L. 1929. je šla indijanska Aravkan-ka v okraju Quepe prat k potoku precej daleč od koč. Ker je ni več ur nazaj, gre nje hči pozvedovat za njo: na bregu vidi pogaženo travo, kosce ženskega oblačila in mlako krvi. Sorodniki in sosedje preiščejo srenjo in najdejo več sto metrov proč v hosti telo nesrečnice napol požrto.

L. 1927. se je v brdih Contulmo eden teh razbojnikov zakadil ob belem dnevu na krdelo ovac in eno v diru odnesel. Pastirica hrabro steče za njim in ga s palico skuša primorati, naj jo izpusti. A požrešnež se vrže nanjo, ji z enim zamahom razpara prsi ter izpije kri.

V decembru 1928. se na gozdnem sestvu kuguvar splazi v ovčarijo. Na preplašeno beketanje teče čednik gledat, kaj je. Pri tej priči šine maček nanj, mu s krempljem odpre vrat in se naloka tople krvi.

26. I. 1936. se je tak potepuh klatil po Parralskem pogorju, skoro popolnoma pohrustal pogoniča in zatem zdesetkal ovce.

* * *

Kako lovijo pumo? Kadar naznani kdo njeno prisotnost, spustijo jato psov na sled. To je lahko najti po rosnih travah, skoro nemogoče pa po skalovitem svetu ob sončni pripeki. Puma nemara to slutiti. Na begu namreč zbira kamnite lise, koder se duh dolgo ne drži, skače s peči na peč, dela ovinke na golem pobočju in se zažene iz njih s strašanskim zaletom. Tako sleduhi včasih blodijo čez drn in strn po 3 do 4 dni skupaj, a ne najdejo dobre smeri. Po zimi jo dobé v nekaj urah ali vsaj v enem dnevu.

Eden od vižlov zavoha pravi sled. Z veseljem cviljenjem javi to razkropljeni tolpi, ki se vsa zakadi za njim. Lajež pobesni, ko so nasprotnico uzrli. Po nagonski taktiki se porazdele, da jo obkrožijo. Obkoljena zverina se reši na najbližje drevo. Lovec, ki prihaja, jo brez težave počli.

Znameniti čilski strokovnjak »Leonero« razmeta pri tem strelno orožje. Rabí samo laso in skuša ujeti žival za vrat ali čez trup. Skrajne spretnosti je treba, saj vrv se lahko zaplete in vsaj ena puma se sja izmed njeh.

mikati, odbijaje zadrgo s šapo. Ko je v zanki, možakar vleče nalič zvonarju in jo strmoglavni na tla, kjer jo braški ali pointerji ko bi trenil raztrgajo.

Seveda se obsojenka na vse kriplje oklepa svoje veje. Tupatam tako silno, da jo je pobiti na mestu in potlej odpiliti kremplje, ki so se zadrli v les.

Ako je omenjeni Levar-Leonero hotel drugače napraviti konec, je sam splezal na drevo in se nastanil 1 m vstran od kuguvarja. Ne glede na sopihanje in preteče kremplje mu je prigovarjal in ga pomirjeval. Sčasoma je bila razjarjena žival napol omamljena in naš dobričina jo je lepo »olasa« ali kravatiral. Kadar si je želel žive lovine, ji je brez tuje pomoči zvezal vse štiri noge: jezik je ujetniku zavezal s tem, da mu je vtaknil v žrelo na obeh koncih prirosten šiljak — kakor so delali kolašinski medvedarji.

* * *

Kadar puma na begu ne najde drevesa, se prisloni k strmi pečini, sede in kljubuje psom: najsmelejše razporje, druge pa strahuje z renčanjem. Dokler je pazljiva in pozorna, pripravljena na odpor, ni vredno zaganjati tropo na njo: razmesarila bi jo. Samo čakati je treba. Zavijanje tenkoslednikov, napetost živcev, zavest o nevarnem položaju po malem vpliva nanjo. Kadar se ima za izgubljeno, se več ne ovlada, okrene glavo, da ne vidi človeškega pogleda, otožno zamijavka in skoraj lije debele solze. Tčas se vda v usodo, prepusti se zanki in čekanom. Toliko da se zadržeta pod pritiskom motvoza in psov.

* * *

Kakor vse velike mačke utegne učakati 40 let. V Čileju, kjer je vladarica in nima drugega nasprotnika ko človeka, kaj lahko doseže tako starost, ako se drži višin in se ne loteva domače živine. L. 1922 je bil M. Ečepar namenjen čez argentinsko mejo v višino 4.500 m, ko se mu eden psov postavi v pozor pred vhodom v votlino. Radovedno stopi Bask vanjo: postarana puma je ležala notri brez vsakršne rane. Še teden dni ni bila mrtva. Umaknila se je tja, da v miru in mraku konča svojo posvetnost.

Tak je kuguvar v velikih obrisih svojega bistva.

Priznal A D

FOTOAMATER

Osvetlitev z mehčalnimi objektivi in mehčalnimi pripomočki

Je lahko drugačna od tiste, ki nam jo pokaže svetlomer. Nedvomno je, da zahtevajo mehčalni objektivi, n. pr. monokli, krajšo osvetlitev, celo za polovico krajšo osvetlitev, nego jo kaže svetlomer, če nocoj dobimo preplehkih negativov. To je zavoljo tega, ker so ti objektivi sestavljeni iz manjšega števila leč nego normalni objektivi, ali pa celo iz ene same leče (monokli), in pa zavoljo tega, ker žarijo svetline v senčne dele. Pri manjših zaslonkih (nekako od 5.6 dalje), pa rišejo tudi ti objektivi po večini »ostro« kakor normalni objektivi in je zato skrajšanje osvetlitve nepotrebno.

Stekleni mehčalni dodatki na normalne leče, kakršne danes večinoma uporabljamo, ne zahtevajo nobenega skrajšanja osvetlitve. Prav za prav bi morali tu osvetlitev celo nekaj podaljšati, ker požre dodatno steklo nekaj svetlobe, vendar je ta izguba tako majhna, da je ni potrebno upoštevati.

Nasprotno pa je s primitivnimi mehčali iz tenkega tkiva ali iz risanih vzorcev med stekli. Nitke blaga in risbe požrejo lahko tudi zelo mnogo svetlobe in temu primerno je treba osvetlitev podaljšati. Za koliko jo je treba podaljšati, to je treba ugotoviti z nekoliko poskusnimi posnetki.

Za posnetke v naravnih barvah

zahtevajo pravila sonce, in sicer če le mogoče za amaterjevim hrbtom. Takšna pravila so narejena seveda le za začetnike, pameten amater z nekaj izkušnje se ne bo dal preplašiti, da bi ne poskusil svojo srečo tudi s snemanjem proti svetlobi ali celo brez sonca. Zadnja številka mednarodne revije »Galerijet« pravi za posnetke zadnje vrste popolnoma pravilno, da je razpoloženje takšnih slik zavoljo njihovih nežnejših barv pogostoma dosti boljše nego pri posnetkih, ki smo jih napravili v jarki svetlobi in ki so nam dali prejarke barve. V sivem vremenu nam uspevajo barvni posnetki v ostalem pogostoma prej nego v sončnem, ker nam tedaj ni treba premagovati prevelikih svetlobnih kontrastov. In v sivem vremenu se zavoljo majhnih kontrastov tudi brez skrbi lahko zanesemo na podatke električnega svetlomera.

Namen senčila,

čelnega zaslona, »protisvetlobnega« zaslona je ta, da prepreči po eni strani neposredno ožaritev objektivna po soncu ali drugem močnem svetilu, po drugi strani, da zadrži vsako kvarno svetlobo od zgoraj, od spodaj ali od strani. Hans Kammerer pravi, da baš kvarno svetlobo talnih odsevoj preveč podcenjujemo. Gre tukaj n. pr. za odseve blestečih se kovinskih predmetov, stekel, ožarjenih vodnih površin in

celo kamnov ter svetlih cest. Te svetlobe, ki prihajajo v objektiv, ne morejo biti brez vpliva na sliko. Senčilo uporabljajmo torej dosledno — in celo tedaj, kadar ni sonca. V dežju in snežnem meteu nam štiti, če drugo ne, lečo pred kapljami.

Nova metoda za plastične slike

Zadnja številka »Photographie für Alle«, ki vsebuje, mimogrede povedano, tudi mnogo drugega zanimivega tekstnega in slikovnega materiala, priložuje v svoji prilogi za stereoskopike notico, po kateri je hollywoodskemu »cameramanu« Josephu Valentinu uspelo s preprostim pripomočkom doseči neki določeni prostorni učinek pri predvajanju normalnih filmov, ne da bi bilo treba gledalce oborožiti s posebnimi pripravami (naočniki) za stereoskopsko gledanje. Valentinov izum še ni patentiran in tehnične podrobnosti niso znane, poročajo pa, da gre v bistvu za prizmo, ki jo tvorita dve zelo tenki stekleni ploščici v kotu 45 stopinj. To prizmo pritrudi Valentinu pri snemanju za objekt v kamere in učinek je podoben kakor pri gledanju z obema očmi. Ta učinek se prenese na film, tako da pri predvajanju v kinematografu potem ni treba posebnih pripomočkov za prostorno gledanje. »Photographie für Alle« meni, da gre bržkone za isti efekt, ki ga dobimo pri opazovanju slik v vbočenem zrcalu.

★

Fotoklub Ljubljana pripravlja nove tečaje za člane in nečlane po vzgledu prvega svojega začetniškega tečaja v pretekli sezoni, ki je imel tolikšen uspeh. Tečaji bodo dvojni, za začetnike in izpopolnjevalni, združeni bodo s predavanji, skiptičnimi predavanji, praktičnim delom, izleti in zaključno razstavo. Fotoklub Ljubljana se ponosa pri takšnem svojem delu s hitrimi in temeljitimi uspehi, zato je pričakovati, da se bodo prijavili mnogi začetniki in še nekoliko izolani amaterji, ki jim klub v pretekli sezoni ni mogel ustreči z nadaljnimi tečaji. Prijavi se je do konca tega meseca vsak torek in petek večer v klubskem lokalu osebno ali pa pismeno na tajništvo Fotokluba, Levstikova ulica, za »Mladikoe«. Prispevki za tečaje bodo tako minimalni, da jih bodo zmogli vsi, ki imajo namen v fotografiji nekaj doseči.

Ostli pripravljalni odbor Zveze slovenskih fotoamaterskih društev ima prvo sejo v sredo 12. t. m. ob 20. v lokalu FKL. Na dnevnem redu med drugim sestava pravil svize, potovalna razsta amaterske revije, ureditev nabave fotografskih potrebščin za organizirane amaterje. Člani občega odbora naj se seje zagotovo udeležijo, vabljene so tudi člani širšega odbora, ki bi bili tega dne v Ljubljani.

Oktoberška številka »Galerijet« nadaljuje v uvodnem in drugih člankih svoje temeljite razprave o vprašanih fotografije v naravnih barvah, ima zelo zanimivo pismo slovitega indijskega amaterja Ratnagarja o fotografiji v Indiji obravnava tihotiha (s krasnimi slikovnimi primerki), svetlobne refleksije pri snemanju proti svetlobi, snemanje daljav, snemanje s psnkromatskim tvorivom ob vseh prilikah itd. Med slikovnimi prilogami objavlja tudi dve deli jugoslovenskih amaterjev, in sicer Skryginov portret in Marčičev posnetek iz okolice Brda pri Kranju.

»Der Kino-Amateur«, simpatična mala, toda bogata revija, ki jo izdaja založba Photokino v Berlinu, objavlja v oktobrski številki daljšo razpravo o avdionem ozkem filmu, o vzgoji k filmskemu gledanju, o delu z novo optiko s spremenljivo gorilnico in mnoge druge koristne članke in notice. Revija je vsedno glasilo kluba kinoamaterjev v Bernu.

ADALBERT CHAMISSO

(1781—1838)

Ta mož, ki ga Nemci izrekajo: šamiso, čeprav se je rodil kot plemič v francoski Španiji in se prvotno, torej piše: Šamiso, je za Strahoviade s starši zapustil občini grad Boncourt pri Sissonni in se nastanil v Nemčiji, kjer 1798. postaj praporščak. S tem se je dokončno priklepil novi domovini, dasi je v svoji notranjosti še vedno kolebal med germanskim in galiskim vplivom. Iz tega stanja se je izčimil v njegovih spisih preronantičen kompleks, duhovno razpoloženje, ki ni brez čara.

Chamisso je kresnik, ki ga ponatiskujejo scijske štitanke! Hans im Glück, der rechte Barbier, itd. Posebno živa pa je še njegova čudovita zgodba »Peter Schlemihl«. Kakor Faust napravi Peter zvezo s hudičem, proda mu svojo senco, toda v uživanju zlata ne najde sreče, pač pa v prirodi. Romanopisec Pierre Mac Orlan, ljubitelj slovstva, ki obdeluje romantične slike z vragom stavi to pravilno novelo med ono književnost, kjer je največ tajnega smisla in simbolov. Naj bo to reš ali ne, povest je sama po sebi dovolj zapletena, da nas priklepa tase do konca. Gaetan Sanvoisin šteje Schlemihla med izredne proizvede, ki jih moreš pravilno oceniti šele tedaj, kadar si prodri v najgloblje zamisel, iz katere so se spočeli — kot na primer Roueries de Trialph (Triaľfova prebrisanost), ki jo je spisal kratkotrajni Balzacov tajnik Lassailly.

Ch. sam pa ni bil tako na trdnem glede svoje notranjosti. Kako naj mi dobimo gotovost o pripovedi, kamor je vdahnil toliko svoje duše? »Na Francoskem sem Nемец, na Nemškem pa Francoze«, je priznal; med plemstvom sem demokrat, med republikanci pa aristokrat; pri svetohlincih sem filozof, pri najejvercih pa pobožnjak; s profesorji sem frfra, s svetovljani pa diakocepec.

L. 1815 se je Ch. kot naravoslovec vdeležil odprave, ki je plula okoli sveta pod pokroviteljstvom ruskega kancelarja Romancova, da bi zlasti raziskala morja na severu. Stopl je na ladjo Rutik. Vrnil se je z ekspedicije z obilo kopo zapiskov in literarnih razmotirvanj. Videti je bil dovolj pedkovan za konservatorja novim botaničnim zbirkam v Berlinu. Tajnosti prirode, predvsem rastline, so Chamissa silno mikale. Po njem je krščena Chamissoa. Spada v vrsto: achyrantheje (grško achyron — pleva, luska), ki uspevajo po tropskem pasu.

A D

RUSČINA V SOVJETIJI

V prvih letih boljševiškega prevrata je komunistična stranka pričela ostro borbo proti porušovanju, češ da je to dediščina po prekletem carstvu. Posebno so podpirali rabo latinice pri sestavljanju slovnice in slovarjev, namenjenih tujerodcem zamudnikom. Trdili so, da ta črkopis olaj-

šuje učenje jezikov. Danes prevladuje nasproten tok in »Izvestja« z radostjo naznanjajo, da se bo na željo samih delavcev cirilica uvedla v 29 republik in samoupravnih pokrajin, zlasti pri Jakutih, Kalmikih, Ojratih, Inguših itd. Potemtakem bo treba na novo predelati besednjake in gramatike.

J d G

SAINT-SIMONOVA LOBANJA

Alfred Pereire je podaril francoski Akademiji znanosti črepljno velikega francoskega filozofa, ki ga štejejo za početnika socializma. To anatomsko stvar je bil darovalčevemu dedu Izaaku Pereiri prepustil frenolog Gall, ki je opravil avtopsijo Saint-Simona drugi dan po njegovi smrti, 19. maja 1825. Glavo so učenjaki priznali brez ugovora za pristno. Ob desni očesni jamici znamenitega družboslovca se namreč pozna sled, ker si je s samokresom skušal pretrgati nit življenja. Relikvijo so položili poleg Descartesove.

nk

PRAKTIČNE NOVOTE

Osvetljeno ogledalo za britje

Postaviti ogledalo v pravo svetlobo, je stvar, ki je ne razume vsakdo. Gledalčev obraz je običajno v senci in nezadostno osvetljena je potem tudi zrealna podoba. Posebno neprijetna je nepravna razsvetljava pri britju. Za to imajo posebna ogledala, s katerimi potujejo po sobi in liječo

najboljše svetlobe. Pravilno osvetljeno ogledalo jim bo zato zelo dobrodošlo. Novo ogledalo, ki ga osvetljuje elektrika, si svetli samo. Ima z motnim steklom zakrit rob, za katerim je žarnica, ki daje enakomerno svetlo in neslepečo luč. Žarnica se priključi h šni napeljavi. To ogledalo je smatrati za idealno. Lahko ga obesiš ali pa postaviš pokonci in da se tudi zložiš tako, da v potovalnem kovčegu ne vzame dosti prostora.

KNJIGE IN REVIZE

Uredništvo je prejelo:

REJEC MALIH ŽIVALI, I. V. št. 9—10. Dvojnastvevka vsebuje med drugim zanimivim in praktičnim gradivom naslednje prispevke: I. zvezna banovinska razstava malih živali in njih produktov, kako si vrgajmo kokoši jajčarice, kako spoznamo dobre in slabe kokoši jajčarice, Pekinške race, Golob cestar, Svetovna statistika o stanju perutnine, Reja kunecv, Divji kostani, O domačih akvarijih I. dr. List urjuje šolski upravitelj Alf. Inkret in stane celoletno din 30. Natoča se pri uprvi v Ljubljani, Karanova ulica 10.

Rešitev problema 256

1. Se3—c2.

ZA BISTRE GLAVE

416

Razdeljena vsota

Vsoto 38.000 din je razdeliti med tri osebe tako, da bodo deli v medsebojnem razmerju $1\frac{1}{2} : 1\frac{1}{4} : 2$. Koliko dobi vsaka oseba?

417

Uganka s številkami

Poljubno število pomnožimo s 37, produktu dodamo 21, vsoto pomnožimo s 27, prištejemo 9 in delimo z 999. Ostanek je vedno 576, pa naj se je prvo število glasi- lo kakor koli. Kako je to mogoče?

Rešitev k št. 415

(Koliko je ura?)

Ta primer nastopi v 12 urah lahko 11 krat. Izračunamo si ta čas po formuli $n + n + 6/11$, pri čemer pomeni n eno izmed števil od 1 do 11.

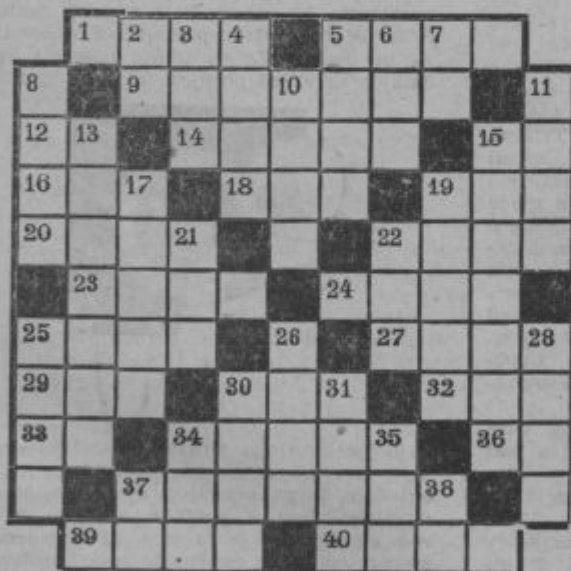
RESITEV KRIZANKE V ŠT. 14

Vodoravno: cekin, in-vo, va-av, i-i, Sloveni, plin-park, z-z-r, kajak, očet-n, lkona, oj-rop, kal-so, i-ol-l, s-g-de, zelenec. — Pravilno sta rešila v pravem času Jan-ko Klun, Prevalje in Anton Vrhovšek, Hoče.

K R I Ž A N K A

Pinguis

Vodoravno: 1. vrsta fi- žola; sodba, 2. drevo, sadež in pijača iz Etiopije, 9. apoteka, 12. sibirski reka, tudi predlog, 14. del konjske vprege, 15. ital. in španski spoinik, ca zaimnek, 16. otok v Jon. mor- ju, znan po deklaraciji 1. 1917, 18. del krivulje, 19. član na- roda, ki ga preganjata Nemčija in Italija, 20. vas, 22. neumna oseba, otročaj, 23. izba, čum- nata, 24. padavina, 25. ribja jajca, 27. uboštvo, stiska, 29. ime pisateljice Faturjeve, 30. veter, sunek, 32. kar se k še- lezu privari (prim. shv. nado- jeklo), 33. ivje, inje (rezijan- sko), 34. mešiček, zapredek, 36. rak brez repe, 37. se prak- tično bavi z javnimi vpraša- nji, 39. dom, poslopje, 40. de- lec snovi. Navpik: 2. pivo pri Korošcih, 3. odmev, 4. travnik, livada (narobe), 5. bedro, 6. pripadnik izumriega

slov. roda, 7. pojdi (it., fr. od lat. vade!), 8. borba na pesti, 10. egiptsko in libijsko božanstvo, 11. natrium-karbonat, 13. bres kva, 15. zalubnik, knaver, 17. staroital. boginja cvetja, cvetana, skupno rastlinsko carstvo nekega področja, 19. eden od letnih časov, 21. dva, 22. rastlina za hrano (obratnica), 25. davni prebivalec na sev. zap. delu Balkanskega polotoka, 26. polimena Mickey Mouse (fonet.), 28. Slovjak, prvi človek, 30. mesto Pula, 31. rupa, mehko kurivo iz barja, 34. pletena posoda, opraje, 35. vlakno, sukaneč, konec, 37. Ludolfovo število, ime grške črke p, 38. koo (shr.).

UREDNIK IVAN PODRŽAJ — TELEFON ŠT. 3126 — UREDNIŠTVO NACELNO NE VRAČA ROKOPISOV — IZDAJA ZA KONZORCIJ STANKO VIRANT — TISKA NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI — PREDSTAVNIK FRAN JERAN Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knaflijeva ulica 5 — Mesečna naročnina Dina 4, za razpisalnih dostavljeno Dina 5.